

БОНДАРЕНКО Геннадій Геннадійович, аспірант, кафедра державного управління, публічного адміністрування та економічної політики, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, <https://orcid.org/0009-0008-6252-0083>

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІ

Бондаренко Г. Г. Теоретичний аналіз основних понять інституційного забезпечення взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства.

У статті здійснено теоретичний аналіз базових понять інституційного забезпечення взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства у сфері публічного управління. Метою дослідження є виявлення, систематизація та уточнення ключових дефініцій, що формують термінологічну базу для ефективної взаємодії між державою і громадянами. Особливу увагу приділено поняттям «інституційне забезпечення» та «взаємна відповідальність», які потребують концептуального узгодження. Методологічною основою дослідження виступають методи порівняльного аналізу, узагальнення, систематизації та міждисциплінарний підхід. Автором проаналізовано наукові джерела та розбіжності у трактуванні відповідних термінів, на основі чого запропоновано інтегроване визначення інституційного забезпечення як системи, що включає правові, організаційні, процедурні та ресурсні компоненти. У результаті встановлено, що ефективне публічне управління неможливе без чітко структурованого інституційного підґрунтя, здатного забезпечити підзвітність, прозорість і зворотний зв'язок у відносинах між державою та громадянським суспільством. У статті виокремлено чотири виміри державної відповідальності: юридичний, політичний, соціальний і морально-етичний, що підкреслює її багатовимірність. Наукова новизна полягає у запропонованому авторському визначенні інституційного забезпечення взаємної відповідальності як складної системи правових норм, процедур та соціальних практик, орієнтованих на реалізацію демократичних принципів у публічному управлінні. Практична значущість полягає у можливості використання результатів дослідження при формуванні нормативних документів та механізмів взаємодії між державними структурами та інститутами громадянського суспільства. Перспективи подальших досліджень включають розроблення прикладних моделей інституційного забезпечення взаємної відповідальності на різних рівнях публічного управління (національному, регіональному та місцевому); створення інструментів для моніторингу та оцінювання якості її ефективності взаємодії між державою та громадянським суспільством; виявлення та мінімізацію інституційних ризиків, що перешкоджають реалізації механізмів демократичної підзвітності; а також проведення порівняльного аналізу міжнародного досвіду у сфері формування умов для відповідального та партисипативного врядування.

Ключові слова: публічне управління, інституційне забезпечення, взаємна відповідальність, громадянське суспільство.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах сталого демократичного розвитку та посилення євроінтеграційних прагнень України зростає значення ефективної взаємодії між державою та громадянським суспільством. Така взаємодія повинна ґрунтуватися на принципах взаємної відповідальності, довіри та дотримання демократичних норм управління. Водночас забезпечення цих принципів неможливе без належного інституційного підґрунтя, яке б регламентувало механізми взаємної відповідальності, встановлювало ролі та повноваження кожного із суб'єктів цього процесу.

Незважаючи на значну кількість досліджень, що стосуються окремих аспектів функціонування громадських інституцій та державного управління, питання термінологічного розмежування і теоретичного осмислення понятійного апарату, що характеризує інституційне забезпечення взаємної відповідальності, залишаються недостатньо розробленими. Сьогодні спостерігається відсутність єдиного підходу у визначенні основних понять інституційного забезпечення взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства. Актуальність дослідження зумовлена потребою в систематизації та уточненні ключових термінів, що застосовуються у сфері публічного управління для характеристики інституційної взаємодії між державою та громадянським суспільством. Без чіткого теоретичного розуміння ключових понять неможливо сформувати ефективні управлінські рішення, спрямовані на зміцнення партнерства, підвищення підзвітності органів влади та залучення громадян до процесів ухвалення рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом дедалі активніше досліджується проблематика вироблення інституційних основ взаємної відповідальності держави і громадянського суспільства під час здійснення публічного управління. Так, Н. Мирна та О. Сташок [1] акцентують увагу на термінологічній невизначеності у сфері публічного управління, досліджуючи концептуальні підходи до взаємодії органів влади та інститутів громадянського суспільства. Автори звертають увагу на відсутність чіткого розмежування понять «державне управління» і «публічне управління» у нормативно-правовому полі України, що ускладнює формування відповідального управлінського середовища.

О. Герасименко [2] пропонує розглядати поняття інституційних механізмів взаємодії громадянського суспільства і держави крізь призму функціонально-суб'єктного критерію, виділяючи загальноприйняті типи державно-громадських утворень з акцентом на недостатню системність у підходах до інституціонального забезпечення такого співробітництва.

С. Шевченко та В. Мельник [3] аналізують поняття взаємовідносин між державою та інститутами громадянського суспільства в публічному управлінні з правової точки зору та розглядають юридичну відповідальність держави та громадян як фундамент для формування легітимного правового порядку.

О. Бакумов [4] наголошує, що поняття відповідальності держави перед особою як елементом громадянського суспільства наразі виступає переважно як декларативний юридичний принцип, що засвідчує його присутність у правовій доктрині, однак вказує на відсутність достатнього нормативного закріплення цього поняття в тексті Конституції України. Автор підкреслює необхідність формалізації цього поняття у вигляді чітких правових механізмів та інституційної реалізації.

M. Meyer et al. [5] у своєму дослідженні використовують поняття інституційного контексту для опису сукупності практичних умов, у яких функціонує громадянське суспільство. До таких умов автори відносять правове регулювання, політичну підтримку, доступ до фінансування, а також характер взаємодії з державними структурами. Інституційний контекст (за цим підходом) є визначальним чинником у формуванні можливостей, обмежень та стратегій розвитку організацій громадянського суспільства в країнах Центральної та Східної Європи.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є виявлення, аналіз та теоретичне узагальнення основних понять, що формують інституційне забезпечення взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства. Особливу увагу приділено уточненню змісту категорій «інституційне забезпечення», «взаємна відповідальність держави та громадянського суспільства» з метою формування цілісного понятійно-термінологічного підґрунтя для подальших досліджень у сфері публічного управління. Крім того, мета полягає у розробленні авторського комплексного

визначення інституційного забезпечення взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для формування цілісного теоретико-методологічного підґрунтя взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства необхідно насамперед з'ясувати сутність базових категорій, що визначають інституційне забезпечення цього процесу. Аналіз сучасної наукової літератури засвідчує, що поняття «інституційне забезпечення» і «взаємна відповідальність» є багатограними, нормативно неуніфікованими й вимагають уточнення з урахуванням сучасних умов публічного управління.

У широкому значенні інституційне забезпечення розглядається як система формалізованих і неформалізованих норм, структур, процедур і практик, що створюють умови для реалізації певних функцій у межах соціально-політичної взаємодії. У сфері публічного управління інституційне забезпечення слугує механізмом впорядкування владних процесів, делегування повноважень, координації дій та забезпечення легітимності управлінських рішень.

Згідно з трактуванням Г. Колеснікової [6], інституційне забезпечення розглядається як динамічний процес формування системи правил – як формальних, так і неформальних, – що регулюють поведінку учасників суспільних відносин, а також як організаційне впорядкування цих правил і норм у відповідну цілісну структуру.

О. Сидорчук та О. Хандій [7] інтерпретують інституційне забезпечення державного регулювання як систему інституцій та інститутів соціальної, нормативно-правової та економічної спрямованості.

Аналізуючи процеси цифрової трансформації управління розвитком національної економіки, А. Пустоваров [8] зазначає, що інституційне забезпечення є результатом функціонування сукупності нормативно-правових, економічних і соціальних інститутів з метою докорінної, революційної зміни поведінкових моделей учасників суспільних відносин.

Згідно з підходом М. Meyer et al. [5], інституційне забезпечення діяльності громадянського суспільства включає не лише формальні правила та процедури, але й рівень політичної підтримки, доступ до ресурсів, сталість каналів комунікації з владою. Це свідчить про багатовимірний характер інституційного забезпечення, що не обмежується лише юридичними конструкціями, а включає нормативну, організаційну, процедурну та культурну складові.

Важливо зазначити, що у контексті публічного управління інституційне забезпечення охоплює нормативно-правові основи, організаційно-структурні елементи, процедурні механізми, а також ресурсне забезпечення, що охоплює фінансові, кадрові та інформаційні ресурси, необхідні для належного функціонування механізмів співпраці між владними структурами та інститутами громадянського суспільства.

Структурні елементи інституційного забезпечення в публічному управлінні було деталізовано в табл. 1.

Таблиця 1

Структурні елементи інституційного забезпечення в публічному управлінні

Структурний елемент	Зміст
Нормативно-правові основи	Закони, підзаконні акти, державні стратегії, програми, нормативно-правові документи
Організаційно-структурні елементи	Державні органи, органи місцевого самоврядування, громадські організації, дорадчі ради
Процедурні механізми	Участь у публічних консультаціях, зворотний зв'язок, звітність, механізми оскарження рішень
Ресурсне забезпечення	Фінансові ресурси, кадрове забезпечення, інформаційні інструменти

Джерело: запропоновано автором.

Таким чином, найбільш доцільним у контексті взаємодії держави та громадянського суспільства видається визначення інституційного забезпечення як структурованої системи, що включає нормативно-правові основи, організаційно-структурні елементи, процедурні механізми та ресурсне забезпечення, які забезпечують ефективну взаємодію між державою та громадянським суспільством, сприяючи стабільному та легітимному функціонуванню публічної влади.

Поняття відповідальності держави є міждисциплінарною категорією, що охоплює комплекс правових, політичних, соціальних та морально-етичних вимірів. У сучасному науковому дискурсі відповідальність держави трактується не лише як юридична санкція за правопорушення чи невиконання зобов'язань, а як складова культури демократичного врядування, що визначає характер взаємодії держави та громадянського суспільства.

У юридичному сенсі відповідальність держави виражається в наявності передбачених законом механізмів притягнення публічної влади до відповідальності за порушення прав людини або перевищення владних повноважень. Така відповідальність має каральний або реституційний характер і реалізується через суди, інститути адміністративного та конституційного контролю, а також міжнародні інструменти. З цього приводу О. Богініч [9] зазначає, що без посилення юридичної відповідальності держави перед громадянським суспільством за невиконання своїх обов'язків права громадян будуть зазнавати системних порушень.

Політична відповідальність держави виявляється у звітності перед суспільством, демократичній змінюваності влади, прозорості прийняття рішень і підзвітності представницьких органів. Цей тип відповідальності не завжди має формально-юридичне закріплення, але є критично важливим для легітимності публічного управління в умовах демократії.

У соціальному та моральному вимірах відповідальність держави пов'язана з її спроможністю забезпечити добробут громадян, соціальну справедливість, рівний доступ до соціальних благ. Держава як інститут має моральний обов'язок діяти в інтересах громадян і забезпечувати базові стандарти життя. Так, на думку В. Золотарьова та С. Білосорочки [10], мірою моральної відповідальності держави є змінна величина, яка залежить від здатності й внутрішньої готовності здійснювати відповідальні дії державними службовцями.

Основні виміри поняття державної відповідальності зазначені в табл. 2.

Таблиця 2

Виміри державної відповідальності

Вимір	Сутність
Юридичний	Передбачає наявність законодавчо закріплених механізмів відповідальності за порушення прав людини або зловживання владою
Політичний	Виявляється у підзвітності та прозорості влади, демократичній змінюваності представників владних інституцій, відкритості рішень
Соціальний	Відображає обов'язок держави забезпечити добробут, справедливість, рівний доступ до соціальних благ
Морально-етичний	Охоплює обов'язок держави діяти на користь громадян, ґрунтуючись на етичних засадах та професійній відповідальності службовців

Джерело: запропоновано автором.

Отже, відповідальність держави постає як багатокомпонентне поняття, в основі якого – баланс між владними повноваженнями та обов'язками перед суспільством, що реалізується через поєднання правових норм, політичних процесів, соціальної політики та інституційної інфраструктури. Її комплексний характер зумовлює потребу міждисциплінарного підходу до осмислення механізмів інституційного забезпечення взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства.

Щодо терміна «взаємна відповідальність» у контексті публічного управління, то він набуває дедалі більшого поширення у сучасних дослідженнях. Це поняття виходить за межі традиційного розуміння відповідальності як одностороннього державного примусу й охоплює двосторонню модель поведінкових очікувань, норм і зобов'язань між владою та громадянами. Така концепція передбачає як відповідальність держави за дотримання прав і свобод особи, законність і публічність владних рішень, так і відповідальність громадянського суспільства за правосвідому та активну участь у процесах, що пов'язані з публічним управлінням. Таким чином, на відміну від поширених наукових підходів, у яких інституційне забезпечення зазвичай тлумачиться вузько – як сукупність нормативно-правових або організаційних інструментів, а поняття взаємної відповідальності зводиться переважно до морально-етичних чи політичних вимірів, у цьому дослідженні пропонується концептуально нове, інтегративне визначення. Інституційне забезпечення взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства – це цілісна система правових норм, організаційних структур, процедурних механізмів та соціальних практик, що регулюють, гарантують і підтримують реалізацію двосторонніх зобов'язань між державою та громадянами, спрямовану на дотримання принципів законності, участі, підзвітності, прозорості й співпраці в публічному управлінні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За підсумками теоретичного аналізу було з'ясовано, що поняття «інституційне забезпечення», «взаємна відповідальність держави та громадянського суспільства» мають багатовимірний, міждисциплінарний характер і потребують подальшого уточнення та

концептуалізації з урахуванням особливостей сфери публічного управління.

Інституційне забезпечення взаємної відповідальності доцільно розглядати як структурно впорядковану систему, що охоплює нормативно-правові, організаційні, процедурні та ресурсні компоненти, спрямовані на запровадження демократичних засад у взаємовідносини між державними структурами та громадянами.

У рамках дослідження запропоновано авторське визначення інституційного забезпечення взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства як інтегрованої моделі.

Обґрунтовано, що ефективна реалізація взаємної відповідальності можлива лише за умов інституційної узгодженості, чіткого нормативного регламентування, забезпечення процедур зворотного зв'язку та активної участі громадян у процесах управління.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні прикладних моделей інституційного забезпечення на різних рівнях публічного управління (національному, регіональному, місцевому); аналізі механізмів моніторингу та оцінювання рівня взаємної відповідальності держави й громадянського суспільства; дослідженні інституційних ризиків, що перешкоджають ефективній реалізації принципу взаємної відповідальності; порівняльному аналізі зарубіжного досвіду формування інституційних умов взаємодії між владою та громадянами.

Системне осмислення категоріального апарату в поєднанні з прикладними розробками у цій сфері сприятиме підвищенню ефективності публічного управління та зміцненню демократичних засад врядування в Україні.

Література.

1. Мирна Н. В., Стасюк О. В. Теоретичні засади взаємодії органів публічного управління та інститутів громадянського суспільства. *Теорія та практика державного управління*. 2024. № 2 (79). С. 165–183. DOI: <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2024-2-08>.
2. Герасименко О. Інституційні механізми взаємодії громадянського суспільства і держави: спроба структуризації. *Аспекти публічного управління*. 2023. Т. 11 № 3. С. 6–17. DOI: <https://doi.org/10.15421/152329>.
3. Шевченко С., Мельник В. Проблема узгодження взаємовідносин між державою та інститутами громадянського суспільства в публічному управлінні. *Державне будівництво*. 2023. Т. 2 № 34. С. 21–29. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-02>.
4. Бакумов О. С. Конституційно-правові аспекти механізму юридичної відповідальності Української держави за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. *Наше право*. 2023. № 1. С. 155–161. DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2023.1.25>.
5. Meyer M., Moder C., Neumayr M., Vandor P. Civil society and its institutional context in CEE. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. 2020. Vol. 31. P. 811–827. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-019-00106-7>.
6. Колеснікова Г. В. Інституційне забезпечення розвитку фінансово-інвестиційної інфраструктури промислового регіону. *Управління економікою: теорія та практика*: Зб. наук. пр. Донецьк: ІЕП НАНУ, 2013. С. 149–170. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/88947>.
7. Сидорчук О. Г., Хандій О. О. Інституційне забезпечення державного регулювання соціальної безпеки. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 1 (55). С. 157–163. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000985985>.
8. Пустоваров А. І. Інституційне забезпечення процесу цифрової трансформації управління розвитком національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 24 (1). С. 164–169. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.ua/archive/24_1_2019ua/32.pdf.
9. Boginich O. State responsibility to civil society: some questions of theory. *Pravova derzhava*. 2021. № 32. P. 73–81. DOI: <https://doi.org/10.33663/0869-2491-2021-32-73-81>.
10. Золотарьов В. Ф., Білосорочка С. І. Моральна відповідальність працівників органів державної влади. *Аспекти публічного управління*. 2015. Т. 3 № 3. С. 84–89. DOI: <https://doi.org/10.15421/151524>.

References.

1. Myrna, N. V., & Stasiuk, O. V. (2024). Teoretychni zasady vzaiemodii orhaniv publichnoho upravlinnia ta instytutiv hromadianskoho suspilstva [Theoretical foundations of interaction between public administration bodies and civil society institutions]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, no. 2(79), pp. 165–183. <https://doi.org/10.26565/1727-6667-2024-2-08>.
2. Herasymenko, O. (2023). Instytutsiini mekhanizmy vzaiemodii hromadianskoho suspilstva i derzhavy: spoba strukturizatsii [Institutional mechanisms of interaction between civil society and the state: An attempt at structuring]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, vol. 11, no. 3, pp. 6–17. <https://doi.org/10.15421/152329>.
3. Shevchenko, S., & Melnyk, V. (2023). Problema uzgodzhennia vzaiemovidnosyn mizh derzhavoiu ta instytutamy hromadianskoho suspilstva v publichnomu upravlinni [The problem of reconciling relations between the state and civil society institutions in public administration]. *Derzhavne budivnytstvo*, vol. 2, no. 34, pp. 21–29. <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-02>.
4. Bakumov, O. S. (2023). Konstytutsiino-pravovi aspekty mekhanizmu yurydychnoi vidpovidalnosti Ukrainskoi derzhavy za Konventsiiu pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Constitutional and legal aspects of the mechanism of legal responsibility of the Ukrainian state under the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. *Nashe pravo*, no. 1, pp. 155–161. <https://doi.org/10.32782/NP.2023.1.25>.
5. Meyer, M., Moder, C., Neumayr, M., & Vandor, P. (2020). Civil society and its institutional context in CEE. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, vol. 31, pp. 811–827. <https://doi.org/10.1007/s11266-019-00106-7>.
6. Koliesnikova, H. V. (2013). Instytutsiine zabezpechennia rozvytku finansovo-investytsiinoi infrastruktury promyslovoho rehionu [Institutional support for the development of the financial and investment infrastructure of an industrial region]. In *Upravlinnia ekonomikoiu: teoriia ta praktyka: Zbirnyk naukovykh prats* (pp. 149–170). Donetsk: IEP NANU. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/88947>.

7. Sydoruk, O. H., & Khandii, O. O. (2019). Instytutsiine zabezpechennia derzhavnoho rehuliuвання sotsialnoi bezpeky [Institutional support for state regulation of social security]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. 1(55), pp. 157–163. Available at: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000985985>.
8. Pustovarov, A. I. (2019). Instytutsiine zabezpechennia protsesu tsyfrovoy transformatsii upravlinnia rozvytkom natsionalnoi ekonomiky [Institutional support of the digital transformation process in managing the development of the national economy]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, no. 24(1), pp. 164–169. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/24_1_2019ua/32.pdf.
9. Bohinich, O. (2021). State responsibility to civil society: Some questions of theory. *Pravova derzhava*, no. 32, pp. 73–81. <https://doi.org/10.33663/0869-2491-2021-32-73-81>.
10. Zolotarov, V. F., & Bilosorochka, S. I. (2015). Moralna vidpovidalnist pratsivnykiv orhaniv derzhavnoi vlady [Moral responsibility of civil servants]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, vol. 3, no. 3, pp. 84–89. <https://doi.org/10.15421/151524>.

Abstract.

Bondarenko H. Theoretical analysis of the core concepts of institutional support for mutual responsibility between the state and civil society.

The article presents a theoretical analysis of the core concepts related to the institutional support of mutual responsibility between the state and civil society in the field of public administration. The purpose of the study is to identify, systematize, and clarify key definitions that form the terminological foundation for effective interaction between the state and its citizens. Special attention is given to the concepts of “institutional support” and “mutual responsibility,” which require conceptual harmonization. The research methodological framework encompasses methods of comparative analysis, synthesis, systematization, and an interdisciplinary approach. The author examines scholarly sources and existing differences in the interpretation of relevant terms, leading to the development of an integrated definition of institutional support as a system encompassing legal, organizational, procedural, and resource-based components. The study establishes that effective public administration is impossible without a clearly structured institutional foundation capable of ensuring accountability, transparency, and feedback in state–civil society relations. The article outlines four dimensions of state responsibility: legal, political, social, and moral-ethical, emphasizing the multidimensional nature of this concept. The scientific novelty lies in the author’s definition of institutional support for mutual responsibility as a complex system of legal norms, procedures, and social practices designed to realize democratic principles in public governance. The practical significance of the research lies in its applicability to the development of regulatory documents and mechanisms for interaction between state structures and civil society institutions. Future research prospects include the development of applied models of institutional support for mutual responsibility at various levels of public governance (national, regional, and local); the creation of tools for monitoring and evaluating the quality and effectiveness of state–civil society interaction; the identification and mitigation of institutional risks that hinder the implementation of democratic accountability mechanisms; as well as a comparative analysis of international practices in establishing frameworks for responsible and participatory governance.

Keywords: public administration, institutional support, mutual responsibility, civil society.

Стаття надійшла до редакції 28.07.2025 р.

Бібліографічний опис статті:

Бондаренко Г. Г. Теоретичний аналіз основних понять інституційного забезпечення взаємної відповідальності держави та громадянського суспільства. Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. 2025. № 4. С. 6–9.

Bondarenko H. Theoretical analysis of the core concepts of institutional support for mutual responsibility between the state and civil society. Actual problems of innovative economy and law. 2025. No. 4, pp. 6–9.

УДК: 341.6:347.7

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2025-4-2>

МОСКАЛЕНКО Олена Вячеславівна, доктор юридичних наук, професор, декан факультету менеджменту, адміністрування та права, професор кафедри права та європейської інтеграції, Державний біотехнологічний університет, <https://orcid.org/0000-0002-0807-0519>
МИКИТЮК Василь Олександрович, адвокат, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри права та європейської інтеграції, Державний біотехнологічний університет, <http://orcid.org/0000-0002-4744-7403>

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ СУДОЧИНСТВА ТА ВИКЛИКИ ЩОДО ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Москаленко О. В., Микитюк В. О. Європейські стандарти судочинства та виклики щодо їх реалізації в Україні.

У статті досліджуються сутність, змістове наповнення та значення європейських стандартів судочинства, а також виклики, що виникають під час їх впровадження та практичної реалізації в Україні в сучасних умовах, зокрема в умовах воєнного стану. Зазначено, що європейські стандарти судочинства – це сукупність принципів, норм і вимог, закріплених у міжнародно-правових актах Ради Європи та Європейського Союзу, практиці Європейського суду з прав людини та Суду ЄС, які визначають фундаментальні засади здійснення правосуддя, охоплюють гарантії права на справедливий судовий розгляд, доступ до правосуддя й обов’язковість виконання судових рішень. Європейські стандарти судочинства мають загальний характер і встановлюють мінімальні вимоги до судового процесу, корелюють з міжнародними принципами правосуддя та сприяють гармонізації національних судових систем. Європейські стандарти судочинства реалізуються через імплементацію в національне законодавство і практику, мають конституційні підстави застосування в Україні та відзначаються адаптивністю до сучасних умов. Особливу увагу приділено аналізу проблем, що виникли в українській судовій системі внаслідок повномасштабної збройної агресії РФ. Зазначено, що у наскладних умовах сьогодення українська судова система демонструє здатність до адаптації, впроваджуючи нові організаційно-правові механізми, модернізуючи процедури розгляду справ і активно використовуючи сучасні технології для забезпечення безперервності правосуддя. Такі заходи дозволяють не лише підтримувати функціонування судової влади в умовах воєнного часу, а й наблизити практику українського судочинства до вимог європейських стандартів. Автором обґрунтовується актуальність подальших наукових досліджень у цій сфері для розробки ефективних механізмів адаптації судової системи до сучасних викликів і забезпечення повного дотримання міжнародних стандартів у національній практиці.

Ключові слова: європейські стандарти судочинства, справедливий суд, доступ до правосуддя, незалежність суду, безсторонність суду, верховенство права, воєнний стан.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Європейські стандарти судочинства, що ґрунтуються на положеннях міжнародних договорів, практиці Європейського суду з прав людини та правових актах і рекомендаціях Ради Європи, сьогодні виступають орієнтиром для формування ефективних і демократичних систем правосуддя в державах – членах європейської спільноти. Вони окреслюють ключові принципи функціонування судової влади, спрямовані на забезпечення верховенства права, справедливого судового розгляду та реального захисту прав і свобод людини.

Для України, яка обрала європейський вектор розвитку та перебуває на шляху інтеграції до правового простору Європейського Союзу, питання дотримання й реалізації цих стандартів має особливе значення, але

процес їх практичної реалізації супроводжується численними викликами. Особливої актуальності питання реалізації європейських стандартів судочинства набувають в умовах воєнного стану, коли забезпечення стабільності судової влади та збереження фундаментальних прав людини стає надзвичайно складним завданням. Виклики сьогодення спричиняють додаткові загрози для ефективного функціонування судової системи, водночас стимулюючи пошук нових правових і організаційних механізмів для реалізації європейських стандартів судочинства, збереження довіри до судової влади та утвердження демократичних засад у державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних наукових праць і публікацій дає підстави стверджувати, що питання забезпечення та реалізації